

Լ. Շ. Հովհաննիսյան, Գրաբարի բառապաշարի իմաստային խմբերի քննություն. (III մաս) Խաղողագործություն-գինեգործություն, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., Երևան, 2018, 67 էջ:

Աշխատանքն իրականացվել է հայերենի տարբեր կարգի փաստերի ծավալուն և մանրամասն ուսումնասիրությամբ, ինչպես նաև լեզվի տարբեր շրջաններին վերաբերող հետազոտությունների նորագույն տվյալների օգտագործմամբ:

Լ. Հովհաննիսյանի՝ գրաբարի բառապաշարի իմաստային քննության երրորդ մասը՝ *խաղողագործություն-գինեգործություն*, ըստ էության ամբողջացնում է տասը տարի առաջ սկսած իր հետազոտությունը: Հեղինակը առաջին գրքում (2008թ.) քննում է բառապաշարի չորս իմաստային խումբ (համապատասխան ենթախմբերով)՝ ա) *մարդ, կյանք, մահ, բ) հիվանդություն, բժշկություն*, գ) *ժամանականիշ բառեր*, դ) *գունանուններ*, երկրորդում (2012թ.)՝ վեց թեմատիկ խումբ՝ ա) *ուրելիք և ըմպելիք*, բ) *հագուստ և զարդարանք*, գ) *կենցաղային իրեր, սպասք, գործիքներ*, դ) *կենդանական աշխարհ*, ե) *բուսական աշխարհ*, զ) *երաժշտություն, երաժշտական գործիքներ*: Այսպիսով՝ հիշյալ խորագրով երեք գրքերում քննվել է տասներկու իմաստային խումբ՝ 45 ենթախմբերով:

Ամենևին պատահական չէ, որ տվյալ դեպքում գիտնականն առանձնացնում է խաղողագործությունը և գինեգործությունը: Հայաստանը եղել է վայրի խաղողի, նաև խաղողի ընտելացման հիմնական տարածք: Խաղողագործության հնագույն ակունքները ենթադրում են նաև Հայաստանում գինեգործության վաղնջական շրջանի առկայություն, որը հաստատվում է ինչպես օտարալեզու արձանագրություններով և գրականության ընձեռած փաստերով, այնպես էլ հնագիտական տվյալներով: Աշխատանքում մանրամասն քննված են գրաբարում *խաղողագործության և գինեգործության* իմաստային դաշտի անվանումները, այդ բառային միավորների բառակազմական, գործառական առանձնահատկությունները:

Գրաբարյան շրջանի վկայություններից բացի Լ. Հովհաննիսյանն անդրադարձել է բարբառներում և միջին հայերենում գործածական որոշ բառերի, որոնք ըստ ծագման բնիկ են կամ հին փոխառություններ: Դասակարգումները կատարելիս հեղինակը օգտվել է բառարաններից, գրաբար մատենագրության նյութից, որպիսով հնարավոր է եղել բացահայտելու մի շարք նոր իրողություններ: Պարզվում է, որ 5-րդ դարի ինքնու-

րույն գրականության մեջ *խաղող* բառը վկայված չէ, կա միայն թարգմանության մեջ, հատկապես Աստվածաշնչում. *խաղող-ի* ոչ հաճախական կիրառության պատճառն այն է, որ հասկացությունը գրաբարում արտահայտվում է «որթ», «գինի», նաև «այգի» բառերով:

Աշխատանքում քննության առարկա են բառերի հաճախականությունը, հոմանիշությունը, բազմիմաստության այն նրբերանգները, որոնք գրաբարի բառարաններում արտացոլված չեն. *այգի*, *գինի* բառերի «խաղող» իմաստն արձանագրված չէ, «գինի» հասկացությունը գրաբարում արտահայտվում է նաև «արյուն խաղողի» բառակապակցությամբ. «*Եվ զարիւն խաղողոյ ըմպէին գինի...*» (Ծննդ., ԽԹ 14) և այլն:

Հեղինակն անդրադառնում է նաև բառակազմական հարցերի, նշվում է *գինի* բառի հաճախականությունը Աստվածաշնչում, պատմիչների երկերում, տրվում են մի շարք կազմություններ՝ *գինարբու*, *գինեբուղխ*, *գինեմրուր*, *գինեսէր*, *գինըմպութիւն* և այլն: Ըստ հեղինակի՝ *խաղող* բառի գործածության նվազ հաճախականության պատճառը այն է, որ այդ հասկացությունն արտահայտվում է այլ բառերով՝ *գինի*, *որթ*, *այգի* և այլն:

Մատենագրական տվյալները հաստատում են, որ Հայաստանում ոգելից խմիչքներից օգտագործել են առավելապես գինին: Այդ բառով են կազմված *Գինեբերի վանք*, *Գինեկանից սուրբ Աստվածածին*, *Գինեթաղք*, *Գինեփոս*, *Գինեկե* տեղանունները և այլն: Բերվում են նաև գինու տեսակների անվանումներ՝ *արքունի կամ թագավորական գինի*, *անապակ գինի*, *անուշահոտ*, *անուշահամ գինի*, որի տեսակն է *քաղցուն*, *ծաղկահամ գինի*, *պարզ կամ պարզեալ գինի* և այլն: Գրքում նշված են նաև *գինի* բաղադրիչով դարձվածքներ՝ *ընդ գինիս մտանել*, *զայրանալ ի գինոյ*, *գինին գալ զակամբ* և այլն: Նման օրինակները լեզվամտածողության, ժողովրդախոսակցական լեզվի յուրահատկությունների արժեքավոր տվյալներ են:

Այնուհետև, *արբ* արմատով վկայված մի շարք կազմությունների իմաստները համադրելով՝ հեղինակը նկատում է, որ «խմել» իմաստը հետզհետե տեղի է տալիս «հարբել» իմաստին: *Գինի* բաղադրիչով կազմությունների մեջ ուշադրության են արժանի *գինեգէն* բառը՝ «գինով գինեալ», այսինքն՝ «արբեալ կամ արբեցուցեալ», *գինեհար*-ը՝ «գինու խփած», «հարբած», *գինեճան*-ը՝ *ճան* իրանական ածականակերտ ածանցով կազմությունը՝ «հարբած» նշանակությամբ:

Ավելորդ չէ նշել, որ ավելի քան 30 տարի զբաղվելով գրաբարի բառապաշարի ուսումնասիրությամբ՝ Լ. Հովհաննիսյանը հավաքել է նաև ՆՀԲ-ում չվկայված 5000 բառ, դասակարգումները լրացրել է նաև այդ

կարգի բառերով՝ ստուգաբանական-բառաքննական հնարավոր դիտարկումներով: Այդ բառերի գերակշիռ մասը թարգմանական գրականությունից է, որի բառապաշարը մինչև օրս բավարար չափով ուսումնասիրված չէ: Բոլորիս հայտնի *գինեձօնություն* բառը վկայված է թարգմանական գրականության մեջ՝ «որևէ բանի հիշատակին գինին վիրելը»:

Լ. Հովհաննիսյանը հայոց լեզվի պատմության առաջատարներից է, և բոլոր աշխատանքները նրան բերել են հմուտ ու լայնախոհ լեզվի պատմաբանի համբավ:

Ամենայն իրավամբ կարող ենք ասել, որ «Գրաբարի բառապաշարի իմաստային խմբերի քննությունը» ամբողջությամբ նոր խոսք է հայերենագիտության մեջ և բացահայտում է տվյալ բնագավառի վիճահարույց շատ հարցեր և առաջադրում նոր խնդիրներ:

Բանասիր. գիտ. թեկնածու Գ. Մ. Մխիթարյան